

АЛЕКСАНДР ЛЫГДЕНОВ

ЗҮЛГҮҮ НАЙХАН ЗУНАЙ ХАА...

Хүйтэн шэрүүн байгаалитай буряад орон нютагта байршадаг бидэ яатарааш энэ сагье хүлеэдэг гээшэбиди. Нээрээшье зунай хана найхан даа, зүгөөр хэзээ, хаанаанаань эхилжэ энэ сагай ерэхье тоолохо болоно гээшэбиди? Бүмбэрсэг дэлхэйн бүгэдэ арад зоной тоолодог июнин нэгэнтээ гэжэ гу? Угы ха даа, үргэн ехэ байгаалида өөрын саг гэжэ байха, тэрээнтээнь гадуур гүрэн бүхэнэй газар дайдаарань, манай буряад ороной тала дайдааршье мүн лэ өөрын саг тоо байлсаха. Би гэхэдэ, манай газаагуур зунай ерэхье бурханай хайра — хараасгай шубуухайн холын аян замаа дабажа, хото городой гэрнүүдэй дээхэнүүр дүүгэлдэжэ эхилшэхээрын мэдэрдэг хүм. Эдэ найхан шубуудны олонхи аянша шубуудта ороходоо, хэндэшье, хаанашье мэдэгдэнгүй, гэнтэл нэгэ углөөгүүр бии болошоод байхал даа. Энэ сагын манай Улаан-Үдэдэ май нярын эгээ нүүл багаарын — 25-27-ой үдэрнүүдтэ үзэгдэдэг юм. Би үнинэй энээниен мэдэхэ болохон хадаа, эдэ үдэрнүүдтэ эдэ шубуудаа хүлеэдэг болохон хадаа, углөө бүхэндэ ажалдаа гэжэ гэрхээ гарахадаа, нонирхожо, үндэр байшан, гэрнүүдэй оройгоор хараашалаал юм бэзэб. Харин хөөрхэн найхан хараасгай шубуухайнгаа түрэхэн тэнжэхэн «тоонто» нютагаа бусажа ерэшөөд, хүхэ тэнгэриин тээ доохонуур хүхилдэн, пишаганалдан намсалдажа, наадажа байхыен харажархихадаа, досоогоо хүлгэжэ, хулөө хүнгэдэжэ, ажалдаа орожно ерэшэхдээ суг ажалладаг нүхэдөө «Зунай эхин няраар, зулгы найхан ханаар!» — гэжэ амаршалдаг хүм (Бүри үнэн дээрэн хэлэхэ гээ наамни, би, юундэб даа, хүдөө хараасгайнуудта (деревенские ласточки) ехэ дуратай хүм, харин дээрэ дурдаашадамнай городой хараасгайнууд гээшэ ааб даа (ородоороо «городские ласточки», угы haа «стрижи»)).

Саашаа... Саашаа үнэхөөрөөшье гурбан няра соо

жаргахабди даа. Байтараа хүрьхэтэ алтан дэлхэй хүсэ шадалаа эршэдэжэ, буяжа, бамбалзажа, үргэн тэнюун тала дайдаяа үнгын найхан ургамал сэсэгээр хушажархиха. Июнь нарын хахадхаа эхилжэ улаан ташаргана улаалзай сэсэгүүд буряад талааяа бүрхөөжэлхихэ. Мүн энэл үеэр шиигтэй зөвлэн газараар, гол бургаанай захаар гое найхаараа талын улаалзай сэсэгтээ нэгэшье дутахагүй бадма ёнхобо булайхан гоёор ягааржа харагдаха. Ямаршье найхан үзэгдэл гээшэб! Июнь нара гээшэмнай буурал сагаан үнэтэй буряад үбгэд хүгшэдэй хэлсэдэг ёхоор haa, морин нара гээшэл даа, үгышье haa, мин юрэнхы ёхороо – мангирхата нара. Арадай аман үгэ аргагүй сэсэн, тоб байса таажа хэлэгдэхэн үгэ. Энэхэн сагта голой мангирье ехэ багагүй зон түүхэ. Халтал хожомдоо haa налаа гээшэш, – мангир годойшюод, амта шүүхээ алдаха. Үхижүүн наандаа ябахадаа нилээд мангирай гашууннаань, ааг ехэхээн «уйлалдажа» ябаад түүгшэ hэмди.

... Эдеэшшэжэ, амта хүсөө абажа байхан ая гангын, арса, жодоогой үнэрэй анхилшахада, арюухан үнэртэнь ногтохощ, тала дайдынгаа баялигтань баясахаш! Харин үргэнээрөө хоёр гурбан алхам гэжэдэ болохо багахан горхохоной дулаан үнандаань наранай зүг орохoo байхын урдахана орыш, шунгыш, нюур гарашье халта норгоод абыш, аршаандал тунгалаг сэбэр найхан үйнен альган соогоо удхажа уугыш, – ондоо шамда юу хэрэгтэйб?! Зарим үедөө наахаш, энэл гээшэ ха гү даа гэжэ, тэрэ амидын жаргал гээшынъ, хүн боложо түрэхэн, мүндэлхэн тоонто нютагаа эрье жэ ерэшшөөд, бага балшар наандаа үетэн нүхэдээрөө үдэрэйн үдэртэ хүхэ ногоон болотороо голой хүйтэн үнан соо шунгажа гү, али эрье тойронгынъ шарай нюсэгээр гүйлдэжэ, сахилза соогуурынъ дайн байлдаан хэжэ гү, али хоргодолсожо наадажа үнгэргэхэн, баяр жаргалаар билтарма үхижүүн нааная наанан наан, мүнөө нааншагхаа сайжэ эхилшэхэн ши энэл голойнгоо эрье зубшан гэшжэлжэ ябахадаа?.. Тэрэл горхохон шолшогонон урдана, тэрэл тон дутын газар дайда, хада хүндынүүд, багахан болдог,

дэгнүүл, сэнхирхэн сэсэгээ дэлгээд байhan сахилзашье хүрэтэрөө тэрэл хэбээрэн мэтэ, тээд... тээд, энэхэн хугасаа соо ямар ехэ уhan урдаа гээшэб...

Июль hara – Хонин һара, үгышье haa, хура hara. Хура бороо, аадараар элбэг hara. Би мэдэгшэб, шинг нойто, ара modo элбэгтэй газарта аадар мундэрэй бараг байхада, нюсэгэн хуурай талада — хай даа!. гайтайхан даа, тэнгэриин дуун, залингайнь шанга гээшынь. Мундэрэй томонийн зарим үедөө гулабхаагай, тахяагайшье үндэгэнэй шэнээн томо байха. Зүгөөр, зүгөөр, тиимэ шанга тэнгэриин дуунай, сахилгаанай байгаа хадань, яатарааш һүүлдэнь һолонгонь тодо гээшэб! Аргагүй!

... Хура harada бүхы амитад, шубуудай хүндэл адли «үри хүүгэдээ» тэжээжэ, томо болгожо байха үе сагынь. Хайратайхануд, хөөрхыхэнүүдшье гээшынь аргагүй... Хүхын дуун үшөө хонгёо зандаа, талын дууша булшамуур шубуухай мүн лэ дуранайнгаа охиндо садаагүй — хүхэ тэнгэриин хүхэхөө буухаа hananagүй. «Хүхы шубуун жаран үдэр донгододог юм» — гэжэ эжымни багадамни хэлэжэ байгша һэн.

Гэбэшье... Гэбэшье, нэгэл мэдэхэдэ, зунай охин үнгэршөөд, набша ногооной үшөө амта шүүхэе алдаагүй байхада, сабшажа, хуряажа абаха сагынь тулгардан өршөөд байха. Зунай һүүлшын август hara. Зүүн зүгэй арадуудай литын ёhoop haa, Бишэн һара гээшэ энэмний. Харин мунөөхи сэсэн мэргэн арадаймний үгын удхаар haa өөлжэн һара , үгышье haa үбнэ сабшаха hara гэгдэдэг байhan урдандаа. Мунөөнэй зон иимэрхүү юумые хаанахаа мэдэбэ гээшэб, халагламаар.

Үбнэ сабшалгын үе. Хүдөөгэй зоной эгээ шухала, эгээ хэрэгтэй, эгээ хүндэ ажалынь. Бидэ, хото городто байдаг «амитад-айлшадтал» адли тала дайдаяа магтажа, байгаляараа hайхаашаажа байха сүлөө саг гэжэ тэдэ зонуудта энэ үедэ оройдоوشье байхагүйдөө магадгүй.

Үбнэ сабшалган... Хүндэшье ажал haa, хүнэй досоо нэгэ ямараб даа hайхан үзэгдэл түрүүлдэг хана. Хэды бухал

шэрэгдээ гээшэб... һүүлдэнь, бага зэргэ бэежээд ябахадаш, үглөөнэй наран зүүн набтар хадын дээхэнүүр зүг зүгхэн бултайжа захалба гү үгүү гү, үргэн ехэ бүхэ нойртоо дарагдаад, баатар бүхөөр унтажа хэbtэhэн залуухан таанадые ехэшүүл баагаар шахуу бодхоожо, үшөө үha, шүүдэрээр элбэг үbhэ ногоо сабшуулжадаа. Зүгөөр ажалай үдэрэй дууhaхада, хэды эсээд байгаашье ha, орой болотор түүдэгэй захада залуушуул хүхюун зугаа гаргажа, «Унтааты, үглөө үглөөгүүрынь бodoхогүй аад» гэжэ мүнөөхи ахатан зондоо хараалгажа байхаш. Байhan даа, байhan, эдэ бүгэдые мүнөө hanахадаа, ятарааш залуу, омог дорюун ябагдаа hэм гэжэ дээрэhээ нэгэ ехэ hanaa алдаад лэ абаахаш. Обоолотой бухалай гү, али шинии өөрэйнши хара хүлhе адхажа, аяар тэрэ дээрэ хүрэтэр шэдэлсэhэн томоhoo томо hуриин үбертэ hуугыш, одоо гээшэ, хуурай hайхан ногооной үnэрhе амтатай үnэр хаанашье үгүү мэтэшэлэн болошохо... Эгээл энэхэн үедэ дутын шэнhэн ойн захahaа дүүрэн эдеэшээд байhan гүлзөөргэнэй хангальтама үnэр анхилшаха. Гүлзөөргэнэhе амтатай жэмэс манай эндэ ургадаггүй хаш.

... Намар болотор үшөөл үdыхэн байха. Дүтэлөөдшье байбалынь бидэ яаруулж яхабибди. Зулгы hайхан зумнай шадаал ha маанадтаяа үшөө байлсагал, бидэнээ баясуулаг лэ гэжэ hanажа ябахаш. Тиймэhээ би таанадаа, буряд арад зоноо, бурханай хайра — хараасгай шубуухайн холын аян замаа дабажа, түрэhэн тэнжэhэн «тоонто» нютагтаа «Зүн ерээ!» гэжэ дуулгаhan, мэдуулhэн сагhaань хойш тохёолдоо байhan hайхан жэгүүртэ сагаар амаршалжа, хүн бүхэн шадаха, болохо зэргээрээ баясажа баярлажа, налайжа нааршаажа, амаржа сэнгэжэ, бэеэ арюудхажа байхыентай хүсэхэ байнам...

Буурал эсэгын бууса эрьејэ
Буряд талын дундахана зогсоном,
Балшар наһаяа, нухэдөө дурсажа
Булжамуур шубуухайн жэргээндэ дашуurnам.
Аадарай һүүлээрхи һолонгын доро
Анхилаад арюунаар ямар һайхамши,
Хүйһөөрөө холбоотой хүрьһэтэ дайдамни,
Хүлөө шюрийдоһон хүдөө нютагни...

www.nomoihan.com